

- падкрэслівалі нацыянальную, этнаграфічную і рэгіянальную асаблівасць (брошкі-сакты, павязка-нуаметас у княгіні-літоўкі Юргі, сандалі ў рамейскага купца, падвескі-колты ў гараджанак);
- выяўлялі выхаваўчую, дысцыплінарную ролю касцюма (замена рыцарамі беллага плашча на чорны);
- адлюстроўвалі даўні сімвалізм дэталей адзення (абавязковыя галаўныя ўборы для жанчын, дзявочыя вяночкі, нашэнне амулетаў);
- указвалі на практычную ролю ўбрання (даспехі полацкіх воінаў, зручныя для манеўраў).

УДК 81'373.6:159.964

Студ. Драгун А. М.
Навук. кір. дац. Федарцова Т. М.
(кафедра беларускай філалогіі, БДТУ)

АСАБЛІВАСЦІ ФРАЗЕАЛАГІЗМАЎ З КАМΠΑНЕНТАМ «ДУША»

Фразеалагізмы надаюць мове вобразнасць і эмацыянальнасць. Існаванне трапных выразаў сведчыць пра шматвяковую творчасць народа, яго светапогляд, культуру. У іх адлюстравана фізічная карціна навакольнага свету, сацыяльнае і побытавае жыццё чалавека, сам чалавек з яго эмоцыямі, унутраным светам. Фразеалагізмы шырока выкарыстоўваюцца пісьменнікамі як сродак дасягнення выразнасці мастацкага тэксту для больш дакладанага адлюстравання пэўнай з'явы, прадмета, персанажа.

Мы разгледзелі варыянтнасць фразеалагізмаў з кампанентам «душа», якія адрозніваюцца пэўнай структурнай зменнасцю плана выражэння пры нязменнасці плана зместу. Сярод вывучаемых фразем варыянты маюць наступныя: душа (дух) вон і кішкі (жылы) на тэлефон, душа жадае (пажадае), душа наросхрыст (нараспашку), душа прымае (прымала), душа (сэрца) баліць, душа (сэрца) гарыць, душа (сэрца) заныла, душа (сэрца) крывёй абліваецца (аблілася), душа (сэрца) не ляжыць, душа (сэрца) ляжыць, душа (сэрца) не на месцы, душа (сэрца) на месцы, душа (сэрца) ные (ныла), душа (сэрца) разрываецца (рвецца), душа (сэрца) спявае (радуецца), заячая (заечая) душа, колькі душа жадае (пажадае, прымае, прыме), ледзь (ледзьве) душа ў целе, у чым толькі душа (дух) трымаецца (трымалася), з адкрытай душой (сэрцам), з дарагой (мілай) душой, з лёгкай душой, з цяжкай душой, крывіць (пакрывіць, скрывіць) душой, са спакойнай душой, са спакойным сэрцам, адводзіць (адвесці) душу, аддаваць

(аддаць) Богу душу, аддаваць (аддаць) душу, адкрываць (раскрываць) душу, адпусці (-це) душу на пакаянне, ад'ядаць (пераядаць) душу (сэрца), браць (хапаць) за душу (за сэрца), узяць (схапіць) за душу (сэрца), выварочваць (вывернуць) душу (нутро), выкладаць (выкладваць) душу, выліваць (выліць) душу, вымаць (даставаць) душу (духі), вымотваць (выматаць) душу (духі, дух), выядаць (выесці) душу (сэрца), вярэдзіць (развярэдзіць) душу (сэрца), гнаіць душу (сэрца), заглядваць (зазіраць) у душу, закрадацца (закрадвацца) у душу (у сэрца), закрасціся ў душу (у сэрца), класці (пакласці, палажыць) душу, кошкі на душы (на сэрцы) скрабуць (скраблі), ледзяніць сэрца (душу), лезці (залезці, улезці) у душу, муціць (замуціць) душу, наступаць (наступіць) на душу, пераварочваць (пераварнуць) душу, пляваць (плюнуць, напляваць) у душу, рваць (разрываць) душу (сэрца), рваць (разрываць) душу (сэрца), скрэбці за душу (за сэрца), уваходзіць (заходзіць) у душу (сэрца), як бог на душу пакладзе, адлягло на душы (сэрцы), ад чыстага сэрца (душы), ад шчырага сэрца (душы), браць (прымаць) грэх на душу, выкідаць (выкінуць) з сэрца (з душы), вялікай душы (сэрца), каменем ляжыць (ляжала) на сэрцы (на душы), на дне душы (сэрца), чытаць у сэрцы (у душы), як (нібы, як бы, быццам) камень з сэрца (з душы) зваліўся (скаціўся, спаў), як маслам па душы (па сэрцы).

Сярод вивучаемых фразеалагізмаў адзначаецца невялікая колькасць адзінак, пры якіх ёсць факультатыўныя кампаненты: душа (сэрца) разрываецца (рвецца) <на часткі (на кусках, на кавалкі)>, душа ў пяткі <схавалася, ускочыла>, у чым <толькі> душа (дух) трымаецца (трымалася), адкрываць <сваю> душу, браць грэх на <сваю> душу, выварочваць <сваю> душу, выкладаць <сваю> душу, пераварочваць <ую>душу, ад <усёй> душы, браць <блізка> да душы, ні <адной, жывой>душы.

Такім чынам, 75 (57%) фразеалагізмаў з кампанентам «душа» маюць варыянты, пры 11 (8%) фразеалагізмах могуць быць факультатыўныя кампаненты.

Цікава прасачыць выкарыстанне фразеалагізмаў з кампанентам «душа» ў беларускай паэтычнай спадчыне. Безумоўна, што іх даволі шмат ў творчасці нашых класікаў. Але ў 30-я гады ХХ стагоддзя тэма хараства ў мастацтве актыўна дыскутавалася, бо так званая «індустрыяльная» лірыка настойліва выцясняла жывую вобразнасць, выяўленчасць з мастацтва слова, зводзіла на нішто асацыятыўнасць, успрымала медытацыю як вынік уплыву на аўтараў мяшчанскай ідэалогіі. У той час скрыгат тармазоў трамвая, дым заводскіх трубаў,

грукат будоўляў услаўляліся на ўсе лады, ствараліся новыя «пралетарскія» формы, а сталыя вершаваныя формы ганіліся як «буржуазныя». Таму бунтарскі вокліч Аркадзя Моркаўкі «Краса, краса! табе мой спеў!», выгукнуты ў 1923 годзе ў трыялеце, прагучаў як пратэст супраць надуманай «экспрапрыяцыі» вытворчай паэзіяй формальнай вытанчансці і эксперыменту ў мастацтве. Гэта быў выгук у абарону сапраўднага мастацтва, сапраўднай красы:

Краса, краса! табе мой спеў!

Табе грыміць мой гімн пявучы,

Табе душы агонь бліскучы!

Краса, краса! табе мой спеў! [2, с. 88].

Добрая і светлая паэзія Хведара Чэрні таксама становіцца яшчэ і мудрай, як толькі творца звярнуўся да ўжывання фразеалагізмаў з кампанентам «душа». Думаецца, менавіта праз вопыт складання трыялетаў паэт прыйшоў да лаканізму і афарыстычнага мыслення, якое і вызначае яго сапраўдную паэзію душы. У 80 – 90-я гады сталі часцей з’яўляцца цыклы і нізкі вершаў у якіх кампанент «душа» мае сакральны сэнс. Напрыклад, Юрка Голуб стварае нізку адычных трыялетаў, якія адпаведна носяць назвы «Трыялет каменя», «Трыялет Вялікадня», «Трыялет аркестра», «Трыялет сшытка», «Трыялет аркуша», «Трыялет лістапада», «Трыялет поўначы». Як і Рыгор Барадулін, паэт захапляецца метафарычнасцю: камень, які занеслі над душой паэта, плача, дае парады, размаўляе з аўтарам, хата на Вялікадзень выносіць на сметнік звадкі, па ходніку, вытканаму асенняй лістотай, збягае час жыцця, але жывой застаецца «душа».

Прытчападобна гучыць «Трыялет каменя»:

Калі я па сцежцы ішоў

І ўгледзеў заплаканы камень,

Дык ён падказаў: уцякайма,

Калі я па сцежцы ішоў.

Відаць, падымалі рукамі

Яго над маёю душой... [1, с. 146]

Да тонкіх медытацыяў Максіма Багдановіча набліжаны і пранікнёныя радкі многіх сталых вершаваных формаў Янкі Сіпакова. У трыялеце «Дзе нам баліць, там і душа» аўтар разважае аб гуманізме, чалавечнасці, высокай ці нізкай духоўнасці асобы, не прымае дэгуманізацыі, салідарызуецца з тымі, хто гатовы адчуць боль іншых:

Дзе нам баліць, там і душа:

З душы ўвесь чалавек сабраны [3, с. 33].

Дзякуючы фразеалагізму «баліць душа», пададзенага ў трох варыянтах, твор пабудаваны на прыёме парадоксу, нібы ўтвораны з адных афарызмаў, а галоўная тэма ў ім дробніцца на некалькі лагічных адрэзкаў: першы – гэта адкрыццё самой «душы», нечага містычнага, нябачнага, але абавязковага для чалавека; другі – суб’ектыўная ацэнка душы; трэці – ацэнка вартасці скарбаў гэтай душы ў агульначалавечым сэнсе, яе памкненняў да іх памнажэння.

Асіметрычныя, на першы погляд, адрэзкі складаюць адзінае цэлае – філасофскую развагу пра чалавечаю годнасць.

ЛІТАРАТУРА

1. Голуб Ю. Трыялеты; Бераг // Полымя. – 1996. – № 4. – С. 146 – 148.
2. Моркаўка А. Трыялет. // Полымя. – 1923. – № 5 – 6. – С. 88.
3. Сіпакоў Я. У поўдзень да вады: Кніга вершаў. – Мінск: Маст. літ., 1976. – С. 33.

УДК 2-534.3=161.3=111

Студ. Пашкоўскі П. В.
Навук. кір. дац. Федарцова Т. М.
(кафедра беларускай філалогіі, БДТУ)

УНІВЕРСАЛЬНАЕ І НАЦЫЯНАЛЬНА-АДМЕТНАЕ Ў МАЛІТОЎНЫМ ТЭКСЦЕ

(на матэрыяле малітваў «Ойча Наш» і «Lord's Prayer»
на беларускай і англійскай мовах)

Вядома, што рэлігія з’яўляецца прадуктам грамадства, таму натуральна, што яна адлюстроўвае тыя працэсы, якія адбываюцца ў грамадстве, аднак, у сваю чаргу, аказвае вялікі ўплыў на сацыяльныя працэсы. Адным з элементаў богаслужэння з’яўляецца малітва як яго вербальны (слоўны) кампанент. На працягу некалькіх стагоддзяў, са змяненнем і развіццём самой мовы, прадпрымаліся спробы рэдагаваць тэксты малітваў – яны падвяргаліся шматлікім перакладам і адаптацыі. Але разам з тым сучасныя тэксты гэтых малітваў на беларускай і англійскай мовах амаль ідэнтычныя. Адсюль узнікае падстава меркаваць, што менавіта ў гэтых тэкстах, якія маюць такую доўгую гісторыю, захаваныя ўстойлівыя стэрэатыпы. Гэтыя стэрэатыпы дазваляць даць некаторыя характарыстыкі нацыянальных адметных рысаў беларусаў і англічан.